

O UBOJSTVU DR. MILANA ŠUFFLAYA

Bosiljka Janjatović - Petar Strčić

Jedan od načina čestih obračuna vladajućega monarhijskoga karadorđevićevskog režima s političkim protivnicima svih vrsta bila su u Hrvatskoj i politička ubojstva;¹ u nizu takvih ubojstava bez sumnje se izdvaja i nasilna smrt dr. Milana pl. Šufflaya, sveučilišnog profesora u mirovini, znanstvenika – albanologa i balkanologa svjetskoga glasa, stručnjaka za srednjovjekovnu hrvatsku povijest, književnika, publicista i političara.² Međutim, još nisu objašnjeni svi motivi pa i pozadina toga zločina, iako su devet

¹ Usp. Rudolf Horvat, *Hrvatska na mučilištu*, Zagreb 1942. i 1992, na v. mj.; Josip Horvat, *Politička povijest Hrvatske 2*, Zagreb 1938. i 1989, na v. mj.; *Pregled historije SKJ*, Beograd 1963, na v. mj.; Zvonimir Kulundžić, *Atentat na Stjepanu Radića*, Zagreb 1967.

² O M. Šufflayu usp. npr.: S. M. Štedimilija, *Šufflay*, Zagreb 1942; R. Horvat, *Hrvatska*, n. dj., str. 124 i dalje; Franjo Pleše, *Milan Šufflay. In memoriam - prigodom 25. godišnjice smrti 18. II. 1931.* Hrvatska revija, VI, 4 (24), Buenos Aires 1956, 299 – 315; Josip Horvat, *Hrvatski panoptikum*, Zagreb 1965, poglavlje *Milan Šufflay*, 169 – 228, i *Zapisci iz nepovrata. Hrvatski mikrokozam između dva rata (1919 – 1941)*, Rad JAZU, knj. 400, Zagreb 1983, str. 310 – 322; Ivan Gabelica, *Dr. Milan Šufflay – učenjak i mučenik (9. XI. 1879 – 18. II. 1931). Sjećanje na jednog velikana. Hrvatska domovina*, Zagreb, veljača 1990, 7; Ante Krmpotić, *Kostadin Balšić. Sedamdeset godina prvog (i jedinog) albanskog romana pisanog hrvatskim jezikom (ulomci i rasprave). Između stotinu desete obljetnice rođenja i šezdesete obljetnice mučeničke smrti najistaknutijeg hrvatskog albanologa Milana Šufflaya*. Zvonimir, 1, 2, Zagreb 1990, 12 – 13; Tomislav Držić, *Dr. Milan Šufflay. Znanstvenik, političar i žrtva*. Večernji list, XXXV, 9879 – 84, Zagreb, 18 – 23. 2. 1991; Petar Strčić, *Životni put dr. Milana Šufflaya*, Kolo, I (XXLIX), 3, Zagreb 1991, 113 – 118, i *Šufflay žrtva atentata*. Vjesnik, LII, 15596, Zagreb, 19. 2. 1991, str. 14; Bosiljka Janjatović-Petar Strčić, *Ubojstvo Milana Šufflaya*, Vjesnik, LII, 15722, Zagreb, 28. 6. 1991, Panorama 677, 9; *Dr. Milan Šufflay znanstveni borac i mučenik. Povodom 60. godišnjice od atentata 1931 – 1991*, Zagreb 1991; Vinko Brešić, *Na Pacifiku 2255. godine*, Zagreb, LV, 16663, Zagreb, 19. 2. 1993, str. 20 – 21. Dne 19. 2. 1991. u Zagrebu je na inicijativu Saveza povijesnih društava Republike Hrvatske (Društvo za hrvatsku povjesnicu), a u suradnji sa Sveučilištem u Zagrebu, Povijesnim društvom Zagreb i Družbom "Braće hrvatskoga zmaja" – u povodu 60. obljetnice Šufflayeve smrti – u Auli Sveučilišta priređena komemorativna akademija, u kojoj su sudjelovali Z. Šeparović, "Dr. M. Šufflay kao žrtva", P. Strčić, "Životni put dr. M. Šufflaya", T. Raukar, "M. Šufflay kao povjesničar", A. Stipčević, "M. Šufflay kao albanolog", D. Jelčić, "Literarni opus M. Šufflaya", A. Krmpotić, "Šufflayev 'Kostadin Balšić'", muški zbor HRT s dirigentom I. Kujerićem, a odlomke iz Šufflayeva "Kostadina Balšića" čitao je D. Milojević. Društvo za hrvatsku povjesnicu (Savez povijesnih društava Republike Hrvatske) u suradnji sa Sveučilištem u Zagrebu i Povijesnim društvom Zagreb priredilo je 27. 6. 1991. znanstveni skup o životu i djelu M. Šufflaya, na kojem su referirali M. Švab, S. Antoljak, L. Margetić, A. Stipčević, L. Dodić, J. Lučić, D. Jelčić, A. Krmpotić, V. Koščak, Z. Stipetić, H. Matković, B. Janjatović i P. Strčić (usp. E. V. Ž., *Uspomena na M. Šufflaya. Šezdeseta godišnjica smrti znanstvenika i žrtve velikosrpskih žandara*, Večernji list, XXXV, 9881, Zagreb, 20. 2. 1991, 6, i Ljiljana Knežević, *Život i djelo Milana Šufflaya*, Znanstveni skup, Zapad, I, 37, Zagreb, 1. 7. 1991, str. 11). Dne 26. 3. 1991. emitirana je TV emisija o M. Šufflayu u seriji "Prošlost u sadašnjosti" HTV, u kojoj su sudjelovali D. Jelčić, A. Stipčević, T. Raukar i P. Strčić. Dne 19. 2. 1994. je na mjestu ubojstva *Otkrivena spomen-ploča dr. Šufflayu* (Novi list, XLVIII, 49, Rijeka, 20. 2. 1994, 5).

godina kasnije čak i sudski utvrđeni počinitelji, a povrh svega o tome ubojstvu relativno se mnogo pisalo u tadašnjoj štampi³ i, kasnije, u publicistici.⁴

Ovim ćemo prilogom pokušati – na osnovi dosada neistražene arhivske građe, tadašnje štampe i uz pomoć literature – dati svestraniji prikaz mogućih motiva toga ubojstva koje je izazvalo, među ostalim, i reagiranje dijela svjetske javnosti.⁵

1.

Dr. Milan Šufflay napadnut je 18. veljače 1931. god. oko 20 sati u središtu Zagreba, u Dalmatinskoj ulici pred kućom br. 4;⁶ udaren je štapom po glavi te je odmah pao u duboku nesvijest. Nekoliko prolaznika pozvalo je hitnu pomoć.⁷ Šufflay je kolima Društva za spasavanje odvezen u Bolnicu milosrdnih sestara u Vinogradsku ulicu. Ovdje je, ne došavši svijesti, umro sljedećega dana, tj. 19. veljače oko 23 sata.⁸ Pokopan je 22. veljače na zagrebačkome središnjem groblju Mirogoj u grobnicu⁹ gdje je dvije i pol godine ranije pokopan – također ubijeni – Stjepan Radić, vođa Hrvatske seljačke stranke.¹⁰

Sprovodu, koji je obavljen uz vjerski obred, ali i uz budnu policijsku pasku, prisustvovali su tadašnji najistaknutiji hrvatski građanski opozicijski političari te oko dvije i pol tisuće građana Zagreba.¹¹ Posljednji ispraćaj Milana Šufflaya postao je po mnogočem izvanredan politički događaj, i to ne samo zbog prisutnosti navedenih političara. Među vijencima koje su donijeli prisutni političari dva su bila okićena hrvatskim

³ O tome postoji niz članaka, od kojih se dio spominje i u ovome članku.

⁴ Tako, npr., T. M. *Veliko životno djelo dra Milana Šufflaya. Šufflay kao suvremeni tumač i branič hrvatske narodne misli, koju je iznio i oblikovao dr Ante Starčević*. Hrvatski narod 355, Zagreb, 18. 2. 1944, str. 3; D. Žanko, *Šufflay kao umjetnik*, Nova Hrvatska, II, 43, Zagreb, 19. 2. 1942, 13; Mirko Kiš, *Čovjek izgrađen izvana i iznutra – vjerski i nacionalno – postaje tvrđava poštenja*, Hrvatska gruda, 184, Zagreb, 19. 2. i 1. 3. 1944; Željko Krušelj, *Pravaš koji je slutio jugo-raspad. Šezdeset i jedna godina od ubojstva Milana Šufflaya*. Vjesnik, LII, 15953, Zagreb, 18. 2. 1992, 9; Zvonko Krivičić, *Povratak Mozgu Hrvatske. Milan pl. Šufflay: pouka o značenju hrvatskoga narodnog sjećanja*. Vjesnik, LV, 16630, Zagreb, 17. 1. 1994, 14.

⁵ J. Horvat, n. dj., 171, navodi da su Albert Einstein i Heinrich Mann potkraj veljače 1931. javno protestirali zbog ubojstva M. Šufflaya; Vlado Maček, *Memoari*, Zagreb 1992, 93, kaže da je Einsteina i Manna za Šufflaya zainteresirao inž. August Košutić, koji je tada bio u emigraciji. Usp. i Eduard Čalić, *Evropska trilogija*, knj. 1, *Smrtni udar Europi*, Zagreb 1993, 527.

⁶ J. Horvat, n. dj., 226, piše da je Šufflay svakodnevno boravio "u Dalmatinskoj ulici br. 4a (danas br. 6)", gdje je stanovala "udova (...) Tucić". Iz izvješća policije br. 3744 Prs od 19. 2. 1931. vidi se da je Društvo za spasavanje 18. 2. izvijestilo policiju da je "bilo pozvano u Dalmatinsku ulicu pred kuću građanske pekarnice, od kuda je prevezlo u bolnicu milosrdnih sestara dr. Šufflaya Milana". U istom policijskom izvještaju navodi se svjedočenje Vitonira Masla – da je Šufflay napadnut na kolniku pred kućom br. 4; zatim, da je Barbara Tucić – muž koje živi odvojeno od nje - na stanu u Dalmatinskoj ul. 10; da je napad učinjen između br. 4 i 10. Hrvatski državni arhiv (dalje: HDA), SB Pov II 3686/31, kut. 204).

⁷ Isto i izvješće Uprave policije br. 19827 – II-D-1931, 4. 3. 1931. upućeno Državnome tužilaštvu u Zagrebu.

⁸ Isto, dopis br. 3846 Prs 1931, 20. 2, upućen Ministarstvu unutrašnjih poslova Beograd (Dalje: MUP), Odelenju za državnu zaštitu.

⁹ HDA, SB, Pov II 3686/31, kut. 204.

¹⁰ Usp. lit. u bilj. 1.

¹¹ HDA, SB II Pov 3686/1931.

trobojnicama,¹² što je policija osobito uočila i posebno ispitivala; naime, u to je vrijeme karadorđevićevske diktature (od 1929. god. dalje) isticanje hrvatskih nacionalnih oznaka bilo zabranjeno.¹³ Usto, netko je od prisutnih, kad je bio završen vjerski obred, uzviknuo: "Stjepane Radiću, primi novu žrtvu hrvatskoga naroda!", "Slava Stjepanu Radiću, slava velikom Hrvatcu Milanu Šufflayu!" te "Slava žrtvama hrvatskog naroda!"¹⁴ Kratki nadgrobni govor održala je zatim starija kći Stjepana Radića Milica Vandekar;¹⁵ ona je, pored ostaloga, rekla i ovo: "Ista zločinačka ruka, koja je ubila Stjepana Radića, ubila je i Tebe. Slava hrvatskim mučenicima." Prisutni su na to uzvratili poklicima: "Slava i dalje ubojice".¹⁶ Policija na to nije reagirala vjerojatno zbog velikog broja sudionika sprovoda.¹⁷

Nekoliko dana kasnije, tj. 26. veljače 1931. god. u crkvi Sv. Marka održana je Sveta misa zadušnica za M. Šufflaya. Tome obredu prisustvovalo je svega 30 osoba, među kojima je bilo i nekoliko istaknutijih hrvatskih građanskih političara.¹⁸

Sama ličnost Milana Šufflaya, njegova nasilna smrt i posljednji ispraćaj uz opisanu pasku policije, već su pred suvremenike postavili mnoga pitanja - od toga tko je bio inicijator ili nalogodavac pa izvršitelj do pitanja o političkoj pozadini te brutalne likvidacije uglednoga hrvatskog znanstvenika i publicista. Naime, mnogima je odmah bilo jasno da napad na Šufflaya nije bio slučajno kriminalno djelo, nego isplanirano političko ubojstvo.

2.

Prije nego prijedemo na prikaz mogućih motiva i istrage o ubojstvu, valja naglasiti neke aspekte političkih prilika u to vrijeme u Hrvatskoj kao dijelu Kraljevine Jugoslavi-

¹² Bili su to vijenci obitelji Radić i dr. Žige Scholla, odvjetnika i uglednog člana HSS-a. Na vijencu obitelji Radić je pisalo: "Neustrašivom borcu za čovječanske ideale - obitelj Stjepana Radića". Na Schollovu vijencu je pisalo: "Hrvatskom borcu i mučeniku". Vijence su donijeli i dr. V. Maček ("Nezaboravnom prijatelju"), dr. M. Budak ("Neprežaljenom prijatelju") i uredništvo lista "Hrvatsko pravo" ("Odličnom suradniku"). U ime dr. I. Pernara vijenac je donesen dok je bio u bolnici, ali kao zatvorenik ("Svom dobrom prijatelju"). Policija je nabrojila 11 vijenaca, te su svi, osim dva, bili ukrašeni uglavnom crnim trakama.

¹³ HDA, SB II Pov 3686/31.

¹⁴ Usp. bilj. 12. Zagrebačka Uprava policije je u dopisu br. 4843 Prs 21. 3. 1931. izvijestila Bansku upravu da nisu pronađene osobe koje su uzviknule spomenute rečenice.

¹⁵ Milica Radić-Devčić-Vandekar bila je uz oca S. Radića, a i kasnije, nakon njegove smrti, aktivna u političkom životu Hrvatske. Usp. Bogdan Krizman, *Korespondencija Stjepana Radića 1919 - 1928*, 2, Zagreb 1973, 14 i dalje.

¹⁶ U izvješću o Šufflayevu sprovodu br. 3978 Prs 1931. od 22. 2. 1931. kaže se da je ona rekla: "Veliki pokojniče! Tvoj duh i um, koji je čeznuo samo za svjetlom istine, vinuo se poput Icara i poput idealnog junaka u Tvom romanu. U toj borbi za istinu, Ti si bio neustrašiv i nepokolebiv."

¹⁷ Isto. Na samom sprovodu uhapšen je student veterine Ljudevit Urban, rođen 1905. u Zagrebu, zato što je fotografirao. Predveden je na policiju, "gdje su mu snimke zadržate, a on je nakon legitimisanja pušten na slobodu". Usp. bilj. 11.

¹⁸ HDA, SV II Pov 3686/1931, izvješće Uprave policije Zagreb, Predsjednički ured br. 4271 Prs od 26. 2. 1931. Među ličnostima koje su bile nazočne Svetoj misli zadušnici navode se dr. V. Maček, dr. Dragan Šafar, dr. Manko Gagliardi te supruge dr. I. Pernara i V. Wildera, koji su bili u zatvoru, odnosno u internaciji; u tom se izvješću navodi da je zadušnicama prisustvovalo i 15 omladinaca-frankovaca i članova raspuštenoga društva "Kvaternik". Izvještaj je upućen MUP-u u Beogradu i Banskoj upravi Savske banovine u Zagreb.

je - kako se Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca, osnovano 1918, od jeseni 1929. god. počelo zvati.¹⁹ Naime, političku scenu u monarhiji koja je do 1929. promijenila dva imena²⁰ - od prvoga dana njezina postojanja pa sve do sloma 1941. obilježavale su stalne represije; terorističke mjere propisivali su i provodili organi vladajućega centralističko-unitarističkoga poretka sa srbijanskom dinastijom Karađorđevića na čelu. Tim mjerama represije suzbija se svaki oblik oporbe - bilo onaj građanskih političkih stranaka bilo onaj iz drugih političkih grupacija.²¹ Osobito su stradale hrvatske političke stranke, a među njima ponajviše Hrvatska pučka seljačka stranka, koja je od jeseni 1920. god. djelovala pod imenom Hrvatska republikanska seljačka stranka, a od proljeća 1925. god. kao Hrvatska seljačka stranka. Štoviše, nakon niza progona, onemogućavanja, zatvaranja i suđenja njezin je vođa Stjepan Radić u ljeto 1929. god. ranjen u Beogradu, u samoj skupštini. Ubijeni su i mnogi drugi istaknuti članovi, ali i obični članovi te pristaše stranke - i oni uvijek nakon niza progona, uhićenja, osuda i zatvora.²² Stradavali su i pripadnici drugih hrvatskih opozicijskih stranaka, a među njima i Hrvatske stranke prava.²³ Tako je 1921. god. zbog svojih veza s pravaškim Hrvatskim komitetom sa sjedištem u Beču i Budimpešti osuđen na tri i pol godine strogoga zatvora i sâm dr. Milan Šufflay.²⁴

Šestojanuarska diktatura kralja Aleksandra Karađorđevića proglašena je 1929, a završena je njegovom nasilnom smrću 9. listopada 1934; imala je niz izrazito negativnih posljedica na djelovanje i ponašanje i opozicijskih građanskih stranaka i niza pojedinaca.²⁵ U vrijeme diktature, naime, postojeći je sustav represije prema političkoj opoziciji još više pooštren i brutalnije primjenjivan. Tako su, npr., zabranjene sve političke stranke "plemenskog i vjerskog obilježja".²⁶ Po nalogu iz Beograda u Zagrebu je, kao središtu oporbenog hrvatskoga političkog života, nastavljena posredna i započela izravna kontrola istaknutih i manje poznatih članova vodstava zabranjenih stranaka, ali i njihovih običnih članova. Nadzor je bio uspostavljen na nekoliko razina, pa se tako po svoj prilici provjeravala i sama kontrola, a ne samo opozicijski političari.²⁷

¹⁹ Nakon uvođenja diktature kralj je u jesen 1929. izvršio i niz administrativnih promjena u državi, a jedna od važnih bila je podjela država na banovine kako bi se provela unifikacija i izbrisale povijesne granice. Usp. Ljubo Boban, *Hrvatske granice od 1918. do 1991. godine*, Zagreb 1992, 30 i dalje.

²⁰ Usp. bilj. 1, te: Dragoslav Janković-Bogdan Krizman, *Građa o stvaranju jugoslavenske države (I. I. - 20. XII. 1918)*, Beograd 1964, knj. 1 - 2.

²¹ Usp. bilj. 1.

²² Isto.

²³ Isto.

²⁴ Usp. J. Horvat, n. dj., 202 i dalje; R. Horvat, Hrvatska, n. dj., str. 124 i dalje; Bosiljka Janjatović, *Progona triju političkih grupacija u Hrvatskoj 1918 - 1921*, Historijski zbornik XLV(1), Zagreb 1992, 80 - 104.

²⁵ O općim političkim prilikama za diktature usp. Todor Stojkov, *Opozicija u vreme šestojanuarske diktature 1929 - 1935*, Beograd 1969; Ljubo Boban, *Maček i politika Hrvatske seljačke stranke 1928 - 1941*, Zagreb 1974, knj. I, 3 - 172; Svetozar Pribičević, *Diktatura kralja Aleksandra*, Zagreb 1990.

²⁶ Bosiljka Janjatović, *Prilog o progonima hrvatskih političara u Zagrebu za vrijeme šestojanuarske diktature*, Radovi, Zagreb 1994.

²⁷ Isto.

3.

Ovdje ćemo se zadržati na strogo povjerljivom nadzoru grupe istaknutih političara u Zagrebu, među kojima je bio i Milan Šufflay. Naime, po nalogu kraljeva ađutanta generala Petra Živkovića, predsjednika vlade, odmah nakon proglašenja diktature - a može se pretpostaviti da je bio i kraljev nalog - u Zagrebu je vjerojatno potkraj ožujka ili početkom travnja 1929. god. organiziran najprije samo dnevni, a zatim i danonoćni nadzor nad kretanjem grupe najistaknutijih političara iz vodstva Seljačko-demokratske koalicije,²⁸ odnosno Hrvatske seljačke i Samostalne demokratske stranke.²⁹ Zasad se ne može - zbog toga što možda nisu sačuvani svi dokumenti s početka tog nadzora ili, pak, stoga što dosada nisu pronađeni ako su i sačuvani - ustanoviti s kojom je motivacijom organiziran taj nadzor i zašto je praćena baš ta grupa političara. No svakako se može sa sigurnošću tvrditi da je do svog odlaska u Beograd, a zatim u internaciju u svibnju 1929. godine, bio praćen i Svetozar Pribičević, vođa Samostalne demokratske stranke.³⁰ Prema sačuvanim izvješćima iz srpnja 1929. god. policajci su nadzirali i dr. Ivana Pernara, dr. Jurja Krnjevića,³¹ dr. Vlatka Maćeka te Mariju Radić, suprugu Stjepana Radića. Pod prismotrom je, kako je već spomenuto, bio i Šufflay koji, čini se, tada nije pripadao nijednoj stranci.³² Policija je nadzirala i zgradu Hrvatskoga seljačkog doma na Zrinjevcu, u središtu Zagreba.³³ U studenome 1929. god. nadzor je postao danonoćan, pa je policija jednaku pažnju posvetila i Većeslavu Wilderu, jednom od prvaka Samostalne demokratske stranke.³⁴ Potkraj srpnja 1930. god. počela je pratiti i dr. Antu Trumbića, nekadašnjega ministra vanjskih poslova Kr. SHS, koji se priključio HSS-u.³⁵ Nadzor nad tom grupom političara zagrebačka je policija obavljala sve do 15. ožujka 1932. godine - kad je kontrola ove vrste prestala bez ikakva objašnjenja.³⁶

Predsjedništvo Redarstvenoga ravnateljstva odnosno Uprave policije u Zagrebu (na čelu kojega je od početka travnja 1929. ponovno bio dr. Janko pl. Bedeković³⁷) o tom je nadzoru svakodnevno izvješćivalo velikoga župana zagrebačke oblasti, a zatim od jeseni 1929. god. odjeljenje državne zaštite Savske banovine;³⁸ oni su, također svakodnevno, te izvještaje slali u Beograd, na ruke samoga Petra Živkovića, odnosno, nakon njega, novoga predsjednika vlade Mišorada Srškića.³⁹ Tako je vjerojatno i sâm kralj mogao

²⁸ O nastanku i djelovanju Seljačko-demokratske koalicije usp. Lj. Boban, *Maćek*, n. dj., na v. mj.

²⁹ Isto.

³⁰ Hrvoje Matković, *Svetozar Pribičević i Samostalna demokratska stranka do šestojanuarske diktature*, Zagreb 1972; Ljubo Boban, *Svetozar Pribičević u opoziciji*, Zagreb 1973.

³¹ Dr. Juraj Krnjević emigrirao je u ljeto 1929. godine.

³² V. Maćek, *Memoari*, n. dj., 93.

³³ Više o tome: B. Janjatović, *Prilog*, n. dj.

³⁴ V. Wilder bio je u vrijeme Pribičevićeva ministროvanja jedan od pristalica režima i državni podsekretar; sada je bio oporbenjak kao i Pribičević. Usp. bilj. 30.

³⁵ Ivo Petrinović, *Ante Trumbić, politička shvaćanja i djelovanje*, Zagreb 1986.

³⁶ Izvještaji o tom praćenju dijelom su u Arhivu Instituta za suvremenu povijest u Zagrebu, grupa XXI, inv. br. 1734, te u HDA, SB, DZ, Str. pov. spisi, kut. 1152 – 1157.

³⁷ J. Horvat, *Zapisci*, n. dj., str. 311 i dalje, i *Hrvatski*, n. dj., 223 i dalje.

³⁸ Usp. bilj. 19.

³⁹ B. Janjatović, *Prilog*, n. dj.

svakodnevno pratiti kretanje i rad vodstva Seljačko-demokratske koalicije te drugih nadziranih političara, ali i brojnih drugih političkih djelatnika koji su s njima dolazili u doticaj.⁴⁰

Nadzor je bio temeljit i opsežan. Policajci su nadzirali ne samo političku nego i poslovnu djelatnost (većina nadziranih bili su odvjetnici ili javni radnici), a ulazili su i u privatni život tih osoba saznajući za njihove rodbinske, prijateljske i druge veze i odnose. U izvješćima se nije ulazilo u komentare tih odnosa, a nistumačeni ni politički susreti, već se sadržaj izvještaja ograničavao uglavnom na informaciju o održanim sastancima.⁴¹

4.

Iako je nadzor takve vrste za nadzirane političare bio sam po sebi neugodan, režim diktature nije se zaustavio na tome. Upokoravanje političke oporbe obavljalo se na druge načine. Potvrđuju to podaci o raznim stupnjevima kažnjavanja nepokornih opozicijskih političara baš iz grupe nadziranih. Kao što je već rečeno, Pribičević je interniran i u internaciji je proveo dvije godine.⁴² Iako je diktatorski režim povremeno imao i relativno popustljivo stajalište prema Mačeku,⁴³ predsjedniku Koalicije i predsjedniku HSS-a, ipak je i prema njemu nastupio na kraju veoma oštro. Maček je u proljeće 1930. god. suđen pred Sudom za zaštitu države; ipak je u nedostatku dokaza pušten, i to nakon polugodišnjega izdržanog pritvora. Početkom 1933. god. interniran je u Čajniče, a u travnju te godine suđen pred istim Sudom.⁴⁴ Slična je sudbina i dr. Ivana Pernara kojemu je režim tražio i na kraju pronašao krivnju političkoga značaja.⁴⁵ Po nalogu režima više od godinu dana u internaciji u Bijelom polju (Crna Gora) proveo je Većeslav Wilder.⁴⁶ U sklopu intenzivne prismotre Seljačkoga doma u Zagrebu policija je pratila i kretanje potpredsjednika HSS-a Josipa Predavca, po ocjeni režima mnogo radikalnijeg političara od V. Mačeka. Suđen je, zatvaran, ali niti to nije bilo dosta za njegovo onemogućavanje pa je ubijen pred svojom kućom u Dugom Selu u srpnju 1933. godine.⁴⁷ U ljeto 1932. godinc, u središtu Zagreba, u Ilici, pred kućom u kojoj je stanovao, napadnut je i dr. Mile Budak, poznati odvjetnik i pripadnik Hrvatske stranke prava, a kasnije i književnik; bio je teže ranjen.

Navedenih nekoliko primjera ponašanja režima prema istaknutim hrvatskim političarima pokazuje pravo lice diktature i njezina odnosa prema oporbi. Po nalogu iz Beograda nastojala se na svaki način onemogućiti opozicija, pa se nije prezalo niti od kazni dugotrajnog zatvora, internacije, ali i ubojstva. Kad se ti primjeri povežu s ubojstvom dr. Milana Šufflaya, svakako se gubi bilo kakva pomisao da je njegovo

⁴⁰ Isto.

⁴¹ Usp. bilj. 36.

⁴² Usp. bilj. 30.

⁴³ Usp. Lj. Boban, *Maček*, n. dj.

⁴⁴ V. Maček, *Memoari*, n. dj.

⁴⁵ B. Janjatović, *Prilog*, n. dj.

⁴⁶ Isto.

⁴⁷ Isto.

ubojstvo moglo biti slučajni kriminalni čin, što je policija pokušala nagovijestiti tijekom istrage provedene 1931. i 1932. godine.

5.

Iako se nisu mogli točno utvrditi svi motivi stroga nadzora nad spomenutom grupom političara, pa tako ni za praćenje M. Šufflaya, ipak se na osnovi nekih indicija može zaključiti da je on bio pod nadzorom zato što je prema ocjeni Ministarstva unutrašnjih poslova bio jedan od sukrivaca za pravašku "frankovačku" propagandu. Sumnje protiv Šufflaya koji je, kako je već istaknuto, god. 1921. bio osuđen zbog svojih veza s pravaškim tzv. Hrvatskim komitetom u Beču i Budimpešti⁴⁸ bile su osnažene nakon što su pripadnici zabranjene Hrvatske stranke prava⁴⁹ ubili Tonia Schlegela, direktora "Jugoštampe" i glavnog urednika lista "Novosti", osobu kraljeva povjerenja.⁵⁰ To je ubojstvo izvršeno 22. ožujka 1929. god. u središtu Zagreba, dakle po prilici u isto vrijeme kad je počinjao intenzivni nadzor nad spomenutom grupom političara.⁵¹

Međutim, sudeći prema spomenutim izvješćima zagrebačke policije o danonoćnom nadzoru nad istaknutim političarima, očito je da se Šufflay u to vrijeme nije suviše politički isticao. Doduše, družio se s dr. Mačekom, svojim školskim drugom, odlazeći veoma često u njegovu odvjetničku pisarnicu ili u stan. Uglavnom ga je posjećivao tijekom jutarnjih sati i zadržao bi se između nekoliko minuta do najviše dva sata.⁵² Povremeno se vidao i s drugim praćenim političarima: s obitelji Radić, npr., u njihovoj knjižari ili u kući, s V. Wilderom, također svojim školskim drugom, u njegovu stanu ili u njegovoj štampariji u Gundulićevoj ulici, s dr. Ivanom Pernarom u njegovoj odvjetničkoj kancelariji te u stanu. Ostale je susretao uglavnom na ulici, u prolazu.⁵³ Šufflayevo kretanje gradom bilo je gotovo svaki dan isto: osim u posjetc spomenutim političarima, odlazio je povremeno u zagrebačke kavane,⁵⁴ a gotovo svake nedjelje na ručak u hotel "Royal" u Ilici k svojem prijatelju Milanu Čanku.⁵⁵ Rijetko i na kratko vrijeme odlazio je u Nacionalnu i sveučilišnu biblioteku te u Državni arhiv koji su bili u istoj zgradi gdje

⁴⁸ Komitet je osnovan od članova Hrvatske stranke prava i časnika bivše austrougarske vojske, koji su potkraj 1918. otišli u Austriju i Mađarsku; nastojali su dobiti pomoć tih zemalja i Italije u nastojanju da Hrvatsku odvoje od Kraljevine SHS. Usp. J. Horvat, *Politička*, n. dj., 180 – 181; R. Horvat, *Hrvatska*, n. dj., 125 i dalje.

⁴⁹ Hrvatska stranka prava zabranjena je 20. 1. 1929. a njezini su čelnici emigrirali gotovo odmah nakon proglašenja diktature. Usp. Lj. Boban, *Maček*, n. dj., str. 445; R. Horvat, *Hrvatska*, n. dj., 445 i dalje; Fikreta Jelić-Butić, *Ustaše i NDH 1941 – 1945*, Zagreb 1977, 20.

⁵⁰ H. Matković, *S. Pribičević*, n. dj., 108 i dalje; Lj. Boban, *Maček*, knj. 1, 38 i dalje.

⁵¹ Spisi o istrazi nalaze se u HDA, SB, II Pov 2531/1930; 10892/1931; DN, Kns 163/1931; R. Horvat, *Hrvatska*, n. dj., 460, 468.

⁵² Usp. bilj. 36. Usp. i V. Maček, *Memoari*, n. dj. 93.

⁵³ Usp. bilj. 36. Tako se npr. zadržao kod Mačeka jedan sat 4. i 6. 11. 1930. Izvješće Predsjedništva Uprave policije br. 21830 Prs 1930, 5. 11. 1930, br. 21970 Prs 7. 11. 1930. itd.

⁵⁴ Isto.

⁵⁵ Isto. Milan Čanak je bio radikal, kojima se 1927. čini se, htio približiti i Šufflay, pa je pokušao i formiranje Hrvatske radikalne stranke. Usp. H. Matković, *Šufflayeva akcija za osnivanje Hrvatske narodne radikalne stranke*, izlaganje na znanstvenom skupu 27. VI. 1991, vidi bilj. 2., te J. Horvat, *Hrvatski*, n. dj., 216 – 217.

se i danas nalaze (Marulićev trg 21). Nije postojala velika razlika u njegovu kretanju ne samo tijekom dana nego i tijekom cijele godine. Šufflay je provodio miran građanski život umirovljenoga sveučilišnog profesora pa je policija veoma lako mogla pratiti ne samo njegovo kretanje nego i predvidjeti kamo će krenuti. Bio je poznat i po svakodnevnim popodnevним posjetima prijateljici Barbari Tucić, koja je u vrijeme ovoga nadzora živjela najprije u Vinkovićevoj ul. 11, a zatim se s jeseni 1930. preselila u Dalmatinsku ul. br. 10.⁵⁶

No sumnje protiv Šufflaya bile su i dalje aktualne.⁵⁷ Vidljivo je to iz podatka da dugo nije mogao dobiti putovnicu za odlazak u Albaniju, kamo je namjeravao otići radi istraživanja srednjovjekovne povijesti. Naime, čini se da je kao svjetski poznati albano-log dobio od albanske vlade ponudu za objavljivanje srednjovjekovnih listina, pa mu je odlazak u Tiranu bio nuždan kako bi upotpunio već ranije prikupljenu građu.⁵⁸ Konačno, 18. 12. 1930. god. po nalogu iz Beograda ipak mu je izdana putovnica pod brojem 569/9199 iz 1930. godine.⁵⁹ Otputovao je u društvu sa sestrom i tetkom vjerojatno 6. 1. 1931. navečer preko Sarajeva u Dubrovnik. Odatle je 11. 1. krenuo sâm u Tiranu i tu je ostao tjedan dana.⁶⁰ Vratio se opet u Dubrovnik 18. 1. i zadržao se u tome gradu radeći u tamošnjem arhivu. U Zagreb se vratio vjerojatno 12. 2. 1931. godine.⁶¹ Valja istaknuti da policija u izvješćima o danonoćnom nadzoru nije registrirala niti njegov odlazak niti njegov povratak, da nije bilo organizirano niti ponovno njegovo praćenje, tobože zbog drugih važnijih poslova.⁶² Bilo je to svakako neobično za ponašanje policije, koja je veoma pomno obavljala taj strogo povjerljivi nadzor. Osobito je to začudno i stoga što

⁵⁶ Usp. bilj. 6 i 36.

⁵⁷ Prema tekstu saslušanja Branislava Tucića vidi se da je Šufflay još 1928. namjeravao odseliti u Budimpeštu gdje bi radio kao profesor; no nije dobio putovnicu. HDA, SB II Pov 3686/1931; saslušanje je obavljeno 2. 3. 1931. Usp. i J. Horvat, *Hrvatski*, n. dj., 224.

⁵⁸ J. Horvat, *Hrvatski*, n. dj., 224.

⁵⁹ HDA, SB II Pov 3686/1931, dopis Uprave policije u Zagrebu, Predsjednički ured, 3806 Prs 1931, 19. 2. 1931. Usp. i bilj. 36. Tijekom prosinca, vjerojatno u vezi s putovnicom, Šufflay je nekoliko puta bio na policiji.

⁶⁰ Usp. bilj. 36. Prema izvješću Uprave policije Zagreb, Predsjednički ured, str. pov. 300 Prs/1931, 6. 1. 1931, koji je upućen Bansknoj upravi, vidi se da je Šufflay toga dana bio u Mačekovu stanu, u knjižari Radić, u tiskari "Tipografije", u hotelu "Royal" kod Čanka, u kavani "Croatia" i kod Barbare Tucić - vjerojatno se opraštajući prije polaska na put. U sljedećem izvješću od 7. 1, str. pov. 350 Prs/1931 više se ne spominje njegovo ime. Nema komentara o tome da je otputovao; u istrazi nakon ubojstva utvrđeno je da su Marija Tomašić i Angela Šufflay bile s njim na tom putu. One su ostale u Dubrovniku, a Šufflay je sâm krenuo u Tiranu (HDA, SB II Pov 3686/1931). Dakle, ne bi stajala tvrdnja J. Horvata, *Hrvatski*, n. dj., 225, da je u Tiranu otputovao "krajem prosinca" 1930. te da se vratio već polovicom siječnja 1931. godine.

⁶¹ U dopisu Uprave policije, Zagreb, Predsjednički ured, 3806 Prs 1931, 19. 2. 1931. kaže se da je uvidom u Šufflayevu putovnicu "utvrđeno, da je dr. Šufflay prešao granicu za Albaniju preko komesarijata pogranične policije u Dubrovniku dne 11. 1. 1931., a vratio se u Dubrovnik iz Albanije 18/1. 1931. Nadalje se izvidima ustanovilo da je od 18/1. t. g. do 12. 11. t. g. boravio u Dubrovniku, radeći u državnoj arhivi"; u presudi od 21. 6. 1940, XX KZP 4452/39, stoji da se Šufflay iz Albanije vratio "u prvoj polovici mjeseca veljače 1931" (HDA, DN Kns 41/1932).

⁶² Isto. U tom dopisu stoji da iz Dubrovnika nije stigla "obavest o odlasku dr. Šufflaya, te nije odmah zapažen njegov povratak u Zagreb. Postoji vjerojatnost, da nije iz svog stana izlazio"; policajci koji prate Mačeka izvijestili su da ga je Šufflay posjetio 17. 2. u 9,30 sati, ali kako je policija bila zauzeta drugim poslom, Šufflay nije odmah mogao biti stavljen pod nadzor.

je ubijen veoma kratko vrijeme nakon povratka u Zagreb. Postavlja se pitanje je li policija tim postupkom unaprijed stvarala alibi za svoje pomagače i plaćenike. Odgovor je po svemu sudeći potvrđan, a dokazuje ga u određenoj mjeri provedena istraga odmah nakon napada, a i sudski proces njegovim ubojicama devet godina kasnije.

6.

Tijekom istrage policija je veoma brzo dobila političke motive ubojstva, a okrenula se istraživanjima odnosa žrtve i njezine okoline, očigledno s namjerom da s jedne strane zadovolji zanimanje javnosti za napad na Šufflaya i njegovu tragičnu smrt, a s druge strane da takvim postupkom spriječi istraživanje političkih motiva za ubojstvo.

Istraga je započela odmah iste večeri kad je Šufflay napadnut. Prema policijskom izvještaju br. 3744 Prs od 19. 2. 1931. upućenom Ministarstvu unutrašnjih poslova u Beogradu, Odjeljenju za državnu zaštitu, policiju je u Bolnicu milosrdnih sestara pozvalo Društvo za spasavanje, tj. hitna pomoć, koje je tamo prevezlo teško ranjenoga Šufflaya.⁶³ Čim je učinjena identifikacija, policajci su pretresli Šufflayevo odijelo i tom prilikom našli "bokser", na osnovi čega su zaključili da se namjeravao braniti od eventualnog napadača. Na mjestu napada na Šufflaya nisu našli nikakvih tragova o izvršenome napadu. Zatim, odmah su preslušali prolaznike koji su se našli na mjestu napada.⁶⁴ Privatni namještenik Vitomir Maslo⁶⁵ dao je, međutim, određenije podatke: on je izjavio da je oko 20,30 sati te večeri idući sjevernom stranom Dalmatinske ulice prema Frankopanskoj vidio dvojicu muškaraca "jednake veličine. Kad su došli do kuće br. 4, krenuli su kolnikom na drugu stranu ulice. Tada je čuo 'mukli prasak', te je tim praskom upozoren pogledao na drugu stranu ulice, i vidio je, kako se jedan od tih muškaraca ruši, a drugi bježi štapom natrag u pravcu Medulićeve ulice". Maslo je zajedno s drugim prolaznicima prišao napadnutom i odnio ga pred kuću br. 4. Na kraju je izjavio da napadača nije dobro vidio jer je bilo mračno, ali je zamijetio da je na sebi imao "svijetli kaput i da je bio dosta debeo i malenog rasta". Zajedno s napadnutim odveo se kolima hitne pomoći u Bolnicu milosrdnih sestara i tu saznao da je napadnuti - Milan Šufflay.⁶⁶ No tom svjedočenju policija više uopće nije posvetila pozornost, osim što ga je navela u svojoj prijavi Državnom tužilaštvu u Zagrebu br. 19827-II-D-1931. od 4. 3. 1931. godine.⁶⁷

Odmah, još iste večeri, policija je izvršila premetačinu stana u Gundulićevoj ul. 25 "ne bi li se pronašli kakovi spisi, preteća pisma ili slično, na osnovu čega bi se mogao

⁶³ Policija je poziv dobila u 20,56 sati. Osoblje Društva za spasavanje je izjavilo da su Šufflaya pronašli pred kućom br. 4 kamo su ga smjestili prolaznici, te da je bio udaren štapom po glavi.

⁶⁴ Saslušan je Marko Jaklin, stolarski obrtnik; on je oko 20,30 sati prolazio Dalmatinskom ul. i vidio kako nekoliko ljudi vode čovjeka pred kuću br. 4. Rekao je da su oni pozvali policiju; tome nije pridavao pažnju jer mu se činilo da vode pijana čovjeka.

⁶⁵ J. Horvat, *Hrvatski*, n. dj., 227. Prema Horvatu, Maslo je devet godina kasnije identificiran kao jedan od pomagača u Šufflayevu ubojstvu. To nije točno; Maslo je istupio kao svjedok u procesu protiv Šufflayevih ubojica (ljetu 1940).

⁶⁶ HDA, SB II Pov 3686/31, br. 3744 od 19. 2. 1931.

⁶⁷ Isto. Slučajni svjedok Dušan Teodorović nije ništa konkretno rekao i nije mogao opisati pomagača.

davati pravac istragi, ali je taj pretres ostao negativan".⁶⁸ Možda je tom premetačinom policija zapravo nastojala prikriti tragove i sumnje koje je eventualno ostavio Šufflay u vezi s policijskim praćenjem⁶⁹ ili kakve druge znakove koji bi mogli govoriti o političkim motivima napada.⁷⁰

Učinjena je jedna neobičnost. Naime, oko 24 sata 18. 3. policija je pronašla u stanu njegove prijateljice⁷¹ bivšega muža Barbare Tucić - Branislava Tucića i odmah ga informativno saslušala. On je nepobitno dokazao svoj alibi za tu večer. Sljedećega dana čak se sâm javio policiji, ali ga policajci nisu više tada htjeli saslušati, već su mu odgovorili da će biti pozvan ako bude potrebno.⁷²

Dr. Janko Bedeković još je istoga dana, tj. 19. 2. napisao novi dopis Ministarstvu unutrašnjih poslova pod brojem 3806 Prs 1931, vjerojatno kad je već bilo jasno da Šufflay neće preživjeti i kad se po gradu počelo pričati o napadu na Šufflaya. On je naveo da postoje tri verzije o mogućim motivima napada na M. Šufflaya. Po prvoj verziji, do napada je došlo zbog osvete muža Barbare Tucić, i Bedeković se, unatoč tome što je točno znao da Tucić ima alibi, prihvatio da pokaže kako je to moguće. No saslušao ga je ponovno tek 3. ožujka, vjerojatno više zato da zadovolji znatiželju o intimnom Šufflayevu životu i životu tih ljudi. Mogao je vidjeti samo da Branislav Tucić nije gajio neprijateljske osjećaje prema Šufflayu. Usto je utvrdio da je Šufflay točno znao da ga policija prati, ali da tome nije pridavao osobitu pažnju, štoviše - rugao se zapravo državi koja ga tako čuva.⁷³

Po drugoj verziji, koju je šef policije naveo u tom dopisu, "izvršen je napad na dr. Šufflaya od naših državnih vlasti, jer da je on stojeći u povjerljivoj službi naše države i talijanske radio za Talijane, a na našu štetu".⁷⁴

⁶⁸ HDA, SB, II Pov 2686/1931; J. Horvat, *Hrvatski*, n. dj., 207, piše da je u Gundulićevoj ul. 27 Šufflay stanovao otkad je izašao iz zatvora 1927. No prema policiji Šufflay je stanovao na br. 25 sa sestrom Angelom i tetkom Marijom Tomašić, i to u stanu Klare Hönigsberg. Horvat (str. 226) piše da je policija odnijela dio spisa: "Nestao je i novac iz zaključanog pisaćeg stola. Zabranjena je svaka novinska vijest o događaju" (ovo posljednje nije poštovano). U presudi od 21. 6. 1940. (HDA, DN, Kns 41/1932, XX KZP 4452/39) stoji da su premetačinu stana učinili agenti Jovan Dotlić i Ivan Božičević između 23,45 i 0,45 sati od 18. na 19. 2. Dotlić je pripadao Političkom odjelu zagrebačke policije; potkraj 1931. ubio ga je u Zagrebu komunist Josip Debeljak. (Proleter 1929 – 1942, Beograd 1968, 120).

⁶⁹ Branislav Tucić je u svjedočenju 3.3. 1931. izjavio da je Šufflaya često sretao pred Mačekovim stanom; na pitanje da li se boji agentske pratnje Šufflay je odgovorio da se ne boji jer da ga time država čuva.

⁷⁰ Usp. bilj. 68.

⁷¹ Stanovala je u Vinkovićevoj ul. 15, a Tucić u Ilici 103.

⁷² HDA, SB II Pov 3686/31, saslušanje 3. 2. 1931.

⁷³ Isto. To je policijska verzija; no, policija je znala da Tucićevi već duže vrijeme žive odvojeno.

⁷⁴ Isto. J. Horvat, *Hrvatski*, n. dj., 226, piše kako su se u Zagrebu sutradan nakon napada pronijele dvije verzije "o razlozima umorstva". Prva je nastala na temelju inozemnoga tiska - napad na Šufflaya kao opasnu političku ličnost odlučan je u noći od 11. na 12. 2. i to u stanu Belimarkovića. Izvršitelji su bili agenti Nikola Jukić i pomagači Bekić, Godler, Marčec i Zwerger; Horvat smatra da ta verzija nije suviše uvjerljiva. Drugu verziju širili su krugovi bliski vlastima - napad je slučajno bio tragičan jer je namjera bila Šufflaya - a i druge - samo odvratiti od politike protiv režima. Naknadno je ukomponirana i krađa honorara koji je Šufflay donio iz Albanije, navodno "u samim zlatnicima". Napad da je organizirao dr. M. Gagliardi, koji je sa Šufflayem bio povezan još iz vremena djelovanja Hrvatskog komiteta, dvadesetih godina; sada je "pouzdanik šefa policije", ali i osoba povjerenja M. Šufflaya.

Treća je verzija spekulirala s mišljenjem "da su ga dali ubiti Talijani, jer je u dvostrukoj ulozi radio njima na štetu, a nama na korist".^{74a}

Bedeković je obećao istragu i u ova dva pravca, ali je od nje odustao, i to bez objašnjenja.

Međutim, već sljedećega dana, tj. 20. 2. 1931, dakle kad je Šufflay već bio mrtav, u svom izvještaju br. 3848 Prs od 20. 2. odbio je bilo kakve političke motive Šufflayeva ubojstva. Naglasio je "da prigodom pretresa stana i ličnog kod dr. Šufflaya nije pronađeno nikakvo preteće pismo, niti druge kakove zabilježbe, iz kojih bi se moglo zaključiti, da mu je pretela opasnost životu iz bilo kojih, a naročito političkih motiva. Prema tome dr. Šufflay nije se nadao, niti očekivao napadaja, koji bi bio u vezi sa kakvom akcijom političkih protivnika." Dodao je i to da se nikako ne može "zamisliti, da bi taj i takav napadaj bio političke prirode, jer se dr. Šufflay, iako politički raspoložen protiv same države, a naročito protiv današnjeg režima, nije nikako javno isticao, već je samo održavao veze sa bivšim političkim vođama u Zagrebu. Za njega se znade, da je bio duševno vrlo jak, te da su njegova obrazlaganja uvažavali politički vođe u Zagrebu, s kojima je dolazio u dodir."⁷⁵

Završetak toga dopisa upućuje i na izrazitu opreznost dr. Bedekovića: iako je nedvojbeno vidio i spoznao da Branislav Tucić nije sudjelovao u napadu na Šufflaya i da to mora izrijeком potvrditi, iskusni šef zagrebačke policije ostavio je mogućnost da je Tucić naredio nekome svome bivšem sluzi da prestraši Šufflaya i da ga izlupa štapom. Zaključio je, naime: "Statistika nam kaže, da udarci štapovima, makar to i po glavi bilo, gotovo nikad ne zadavaju smrtne ozljede, a isto tako se nikada ne čuje, da se ljudi, koje se hoće ubiti, usmrćuju udarcima štapa, a pogotovo se to nikada ne dešava kod političkih ubojstava."⁷⁶

Nastavak istrage i izvješće o njoj⁷⁷ imali su istu tendenciju. Gotovo bi se moglo reći da je šef zagrebačke policije J. Bedeković naredbama o ispitivanju prijatelja i znanaca M. Šufflaya⁷⁸ pokušavao doznati koliko je sâm Šufflay pretpostavljao da bi mogao biti napadnut i zašto, koliko je o tome znala njegova okolina i koliko je o tome pričala.⁷⁹ Ispitujući, on je zapravo zaključivao slučaj, ali je u javnosti htio održati dojam da se policija svestrano angažirala u razrješavanju napada i umorstva toga uglednog znanstvenika. Na kraju je u svom izvještaju br. 19827-II-D-1931. od 4. 3. upućenom Državnom tužilaštvu u Zagrebu ponovio sve dosada spomenuto o napadu, smrti i istrazi.⁸⁰ Obećao je i dalje istragu, ali je ovim izvještajem za neko vrijeme zatvorio bilo kakvo novo ispitivanje.

^{74a} HDA, SB II Pov 3686/31, saslušanje od 3. 3. 1931.

⁷⁵ Isto.

⁷⁶ Isto. Možda u tom mišljenju ima osnove u tvrdnji da je cilj napada bio samo zastrašivanje oporbe. J. Horvat, *Hrvatski*, n. dj., 226 – 227.

⁷⁷ Bedeković je napisao i izvješće br. 19827-II-D od 25. 2. 1931, koje je uputio MUP-u u Beograd; u njemu govori o mogućoj upletenosti Branislava Tucića.

⁷⁸ Angela Šufflay i Marija Tomašić nisu htjele na saslušanju ništa reći. HDA, SB Pov II 3686/31.

⁷⁹ Saslušani su Šufflayeva stanodavka Klara Hönigsberg, nećakinja M. Tomašić Marga Maretić, podnačelnik Zagreba Artur Mahnik, Barbara Tucić, te hotelijer i Šufflayev prijatelj Milan Čanak. HDA, SB Pov II 3686/31.

⁸⁰ Isto.

Ovdje ćemo istaknuti samo dva detalja iz ispitivanja rodbine i znanaca koji su imali određeno značenje tijekom istrage, a još više u pričama o mogućim motivima toga ubojstva. Naime, jedan od tih detalja je priča o čovjeku koji je pratio Šufflaya i njegove rođakinje na putu iz Dubrovnika u Zagreb i koji je po nejasnu opisu bio sličan isto takvom opisu njegova napadača.⁸¹ Ostaje otvoreno pitanje je li tim opisom policija manipulirala kako bi zamela tragove, a najmanje što se može reći jest to da je tim postupkom svakako davala mogućnosti nagađanjima kako je sve moglo biti organizirano izvan Zagreba, pa čak i izvan Kraljevine Jugoslavije. Drugi je detalj iskaz Šufflayeva prijatelja M. Čanka, koji je, među ostalim, izjavio da je Šufflay sklopio s albanskom državom ugovor "da će u roku od 5 godina napisati historiju albanskoga naroda i da mu je votiran kredit od 75.000 zlatnih franaka, što iznosi u našoj valuti 800.000 din".⁸² Je li taj obećani golemi novac mogao biti razlogom za napad i umorstvo - ostaje, dakako, otvorenim pitanjem.

7.

Nova istraga o ubojstvu M. Šufflaya, kako se može zaključiti prema sačuvanoj arhivskoj građi, počela je sredinom kolovoza 1931, dakle pola godine kasnije. Povod za tu istragu - koja je i dalje vodila računa o kriminalnom dijelu ubojstva, a ne i o motivima i o političkoj pozadini - bila je prijava studenta farmacije Dragutina Srnke.⁸³ On je policiji tvrdio da je u njegovu društvu, a bili su prisutni još neki njegovi zajednički prijatelji, Josip Godler,⁸⁴ po zanimanju "navodno trgovac", rekao 16. 8. u jednoj krčmi kako je on ubio prof. Šufflaya "sa železnim kladivcem omotanim u voštano platno". Na tu prijavu, koja je na policiju stigla 17. 8, Godler je uhićen i vjerojatno odmah preslušan. No kako je Bedeković izvijestio Državno tužilaštvo u Zagrebu dopisom br. 111270-II-B-1931. od 31. 8, pred policijom je Godler odbio svaku mogućnost da je on sâm ubio Šufflaya ili da je sudjelovao u ubojstvu, rekavši da je to u društvu kazao samo zato "jer mu razni ljudi imputiraju, da je on ubio Šufflaya, pa mu je to već dosadilo", a način ubojstva opisao je prema njemačkim novinama. Tvrdio je da je 18. 2. 1931. god. navečer

⁸¹ Isto. Šufflayeva sestra Angela je u bolnici rekla da ih je na putu iz Dubrovnika pratio niži, debeo čovjek, obučen u svijetli kaput. To je primijetio i Šufflay. Opis je sličan Maslovu opisu koji je dao policiji. Usp. bilj. 65.

⁸² To je Čanak izjavio na saslušanju 27. 2. 1931. u Upravi policije; govorio je i o tome kako su u Tirani Šufflaya lijepo primili ne samo Albanci nego i jugoslavenski poslanik Anastasijević. Šufflay je razgovarao i s talijanskim poslanikom, jer je namjeravao poći u Veneciju i Firenzu kako bi upotunio građu za svoje djelo. U Tirani je držao predavanja na pet jezika, u kojima je iznio tezu da je "sjeverna Albanija u davnoj prošlosti pripadala srpskoj državi". To nije odgovaralo "talijanskoj tezi" pa da zbog toga Talijani nisu htjeli da Šufflay ide u Italiju. Zato su mu Albanci rekli neka on odredi što mu treba pa će mu dostaviti u Zagreb. Čanak je rekao da je Šufflay u dubrovačkom arhivu našao dokumente: "nešto o Srbima i Albancima srednjeg vijeka", pa je rekao: "vlahi bi mi sada iskitili kapu i bili zadovoljni samnom". Kod sobarice u hotelu "Del Villa" svakodnevno su se raspitivali za Šufflaya, ali on tome nije pridavao pažnju. HDA, SB Pov II 3686/31.

⁸³ O njemu nema podataka u istražnom materijalu osim da je stanovao u Opatičkoj ul. 19, te da je njegova majka Eufemija "od nepoznate osobe" bila opomenuta neka sin ne svjedoči protiv Godlera. HDA, DN, Kns 41/1932.

⁸⁴ J. Godler je bio rođen 1900. godine u Zagrebu; stari je znanac policije. Uhićen je 17. 10. 1927. i predan Sudbenom stolu u Zagrebu, ali se ne zna da li je bio i kažnjen. Zbog prijearc bio je uhićen 15. 10. 1928. Isto, dopis Uprave policije 111270-II-B od 28. 8. 1931, koji je upućen Državnom tužilaštvu.

bio kod svojih prijatelja, a oni su to kasnije u policijskoj istrazi, kao i u istrazi koju je pokrenulo Državno tužilaštvo, potvrdili nedvojbeno.⁸⁵

Važno je naglasiti da su u policijskoj istrazi, a zatim i u istrazi Državnoga tužilaštva, osim već spomenutih svjedoka iz veljače 1931. godine - Vitomira Masla⁸⁶ i Dušana Teodorovića⁸⁷ - kao svjedoci saslušani Ljubomir Belošević⁸⁸ i Branko Zwerger,⁸⁹ koji će kasnije biti osuđeni zbog toga ubojstva, ali su sada istupili kao znanci Godlerovi. Godler je ostao u pritvoru za cijelo vrijeme istrage, a ona se vodila do 15. 1. 1932, kad je državno tužilaštvo predložilo državnom nadodvjetništvu da se ne pokreće sudski proces protiv Godlera jer ne bi donio uspjeha.⁹⁰ Naime, tijekom istrage tužiteljstvo nije moglo skupiti dovoljno pravnih dokaza protiv Godlera. Iskazi svjedoka nisu se u svemu podudarali, a usto, premda je u toj istrazi otkriveno nekoliko novih momenata, tužiteljstvo očito nije htjelo proširivati istragu. Dobiva se dojam da je i ovaj put sve bilo provedeno tako da se zapravo prikriju pravi tragovi.

Maslo ni u policijskoj istrazi ni u istrazi tužiteljstva nije teretio Godlera, iako je ustvrdio da su napadač na Šufflaya i Godler po prilici iste visine i težine; ali, budući da mu nije vidio lice, izjavio je da ne može reći je li to bio Godler. Teodorović je u obje istrage također rekao da su napadač i Godler po prilici iste visine, ali je napadača na Šufflaya vidio samo letimice pa ne može ništa sa sigurnošću tvrditi.⁹¹ Godlera nije teretio niti Belošević, iako je izjavio da je 16. 8. 1931. bio prisutan "kad se Godler hvalio, kako je ubio Šufflaya. On je to pripovjedao posve ozbiljno."⁹² U istrazi Državnoga tužilaštva Belošević je potvrdio svoj iskaz policiji i dodao još da je "Godler hvalisav i neozbiljan čovjek".⁹³ No Godlera je pokušao teretiti Branko Zwerger i pred policijom i u istrazi tužilaštva. Zwerger je, naime, rekao kako mu se Godler povjeravao 12. ili 13. 8. 1931. god. da je ubio Šufflaya, ali da mu je zapravo bila namjera Šufflaya "udarcem onesposobiti, da promijeni svoj anacionalni⁹⁴ rad".⁹⁵ Do razgovora o toj temi došlo je, izjavio je Zwerger, na poticaj samog Godlera zato što "se navodno Jukić⁹⁶ hvali, da je ubio Šufflaya".⁹⁷

⁸⁵ Isto.

⁸⁶ Usp. tekst u bilj. 65.

⁸⁷ Isto, bilj. 67.

⁸⁸ Za Beloševića se u Bedekovićevoj prijavi tužiteljstvu navodi da je trgovački pomoćnik, a stanuje u Deželjevoj ul. 38.

⁸⁹ Isto; za Zwergera se kaže da je trgovački putnik, a stanuje u Deželjevoj ul. 74.

⁹⁰ HDA, DN, Kns 41/1932, izvješće Državnog tužiteljstva u Zagrebu, KK 1029/7-31, 15. 1. 1931.

⁹¹ HDA, DN, Kns 41/1932, Uprava policije u Zagrebu Državnom tužiteljstvu u Zagrebu, 111270-II-B-1931, 28. 8. 1931. i Izvještaj Drž. tužit. upućen Drž. nadodvjetništvu KK 1029/7-31, 15. 1. 1932.

⁹² Isto, Uprava policije, Zagreb, 28. 8. 1931.

⁹³ Isto, Drž. tužiteljstvo - Drž. nadodvjetništvu, 15. 1. 1932.

⁹⁴ "Anacionalni" je ovdje upotrijebljen umjesto antirežimski, antijugoslavenski, točnije - antisrpski.

⁹⁵ HDA, DN, Kns 41/1932, izvještaj Dr. tužit. - Drž. nadodvjetništvu, KK 1029/7-31, 15. 1. 1932.

⁹⁶ Nikolu Jukića spominje J. Horvat, *Hrvatski*, str. 226 i 228, te kaže da je ubijen 1940. pod nerazjašnjenim okolnostima.

⁹⁷ Usp. bilj. 93.

Tužilaštvo je toj posljednjoj izjavi obratilo veću pozornost nego policija, pa je daljim ispitivanjem saznalo (a možda je znalo već i prije) da su u časopisu "Balkanska federacija"⁹⁸ te novinama "Berliner Tagblatt"⁹⁹ objavljeni članci u kojima se govori o ubojstvu M. Šufflaya te se kao počinitelj navodi Jukić,¹⁰⁰ a J. Godler spominje se među pomagačima.¹⁰¹ No ni to nije navelo tužilaštvo da pokrene svestraniju istragu, pa je 31. 5. 1932. god. predložilo nadodvjetništvu da se ne pokreće dalja istraga ili postupak. Državno nadodvjetništvo to je mišljenje prihvatilo i 6. 6. 1932. god. cijeli je slučaj stavljen na duže vrijeme *ad acta*.¹⁰²

8.

Treći je put istraga o ubojstvu M. Šufflaya pokrenuta potkraj 1939, u znatno izmijenjenim političkim okolnostima. Naime, na temelju sporazuma Cvetković-Maček 26. 8. 1939. god. uspostavljena je Banovina Hrvatska,¹⁰³ što je omogućilo da se slobodnije djeluje u istragama i sudskim procesima kad je riječ o žrtvama diktature - uglednim Hrvatima, pa tako i o Šufflayu.^{103a} No ni ovom prigodom nije se išlo do kraja. Nije se ulazilo u političku pozadinu ubojstva. Istražni policijski i sudski organi, a zatim i sâm sud, zadržali su se uglavnom na otkrivanju neposrednoga počinitelja i pomagača u tom ubojstvu, na kažnjavanju kriminalnoga djela, ali ne i na osudi, makar verbalnoj, inicijatora ili nalogodavca toga političkog ubojstva.^{103b}

Konačno je 28. 9. 1939. god. pod sumnjom da je počinitelj ubojstva M. Šufflaya uhapšen i pritvoren Branko Zwerger, koji je, kako je već spomenuto, bio saslušan u vezi sa slučajem Godler 1931. godine. Ubrzo, tj. 7. 10. 1939, kao njegov pomagač uhićen je i pritvoren Ljubomir Belošević, također poznat iz 1931. i iz istrage slučaja. Zatim je pritvoren i Jovan Počuča Kamenko koji je posudio štap Zwergeru, a tim je štapom osumnjičeni Zwerger izvršio ubojstvo.¹⁰⁴ Raspisana je potraga za još jednim

⁹⁸ Časopis "Balkanska federacija, glasilo potlačenih naroda i narodnih manjina Balkana", počeo je izlaziti sredinom 1924. u Beču.

⁹⁹ Usp. bilj. 93.

¹⁰⁰ Isto, te bilj. 96.

¹⁰¹ Usp. bilj. 93.

¹⁰² HDA, DN, Kns 41/1932, Izvještaj Drž. tužit. - Drž. nadodvjetništvu, 31. 5. 1932, te odobrenje Drž. nadodvjetništva, 6. 6. 1932.

¹⁰³ Ljubo Boban, *Sporazum Cvetković-Maček*, Beograd 1965, i *Maček i politika HSS-a 1928 - 1941*, knj. I, Zagreb 1974, na v. mj.

^{103a} U vrijeme treće istrage mrtvi su bili J. Bedeković (1938) i M. Čanak (1938. ili 1939), a agenti J. Dotlić i N. Jukić bili su ubijeni.

^{103b} Dosada nismo pronašli policijske istražne spise kao ni spise istražnoga suda o trećoj istrazi. Dostupni su: nastavni izvještaj Drž. tužiteljstva - Drž. nadodvjetništvu, 16. 10. 1939, KK 5095/39-3, izvješće Drž. tužiteljstva - Drž. nadodvjetništvu, 12. 4. 1940, KK 5095/39-19, optužnica, 15. 4. 1940, KK 5095/39-19, presuda Okružnog suda, 21. 6. 1940, XX KZP 4452/39, 21. 6. 1940, isto, 25. 1. 1940, Kzp 4452/1939, zahtjevi za reviziju i priziv: 28. 6. 1940, KK 5095/1939-21 i 27. 1. 1941, KK 5095/1939-27.

¹⁰⁴ Tada su utvrđene generalije za Zwergera i Beloševića. Prvi je rođen 1902. u Zagrebu, rimokatolik je, privatni činovnik, oženjen, bez djece, zadnje prebivalište u Zagrebu. Belošević je rođen 1903. u Drijači, općina Sunja, pravoslavac, privatni činovnik, oženjen, bez djece, zadnje prebivalište u Subotici. U optužnici i presudi se ne navodi da su bili policijski službenici.

pomagačem - Stevom Večerincem, koji se tada nalazio negdje u Bosni ili Vojvodini.^{104a} Policija je ovaj put bila brza. Već je 16. 10. podnijela prijavu Državnom tužilaštvu protiv B. Zwergera, Lj. Beloševića i S. Večerince - kao počinitelja, a protiv J. Počuće Kamenka kao pomagača u ubojstvu.¹⁰⁵ Policija je sada uspjela skupiti mnogo veći broj svjedoka, a izvršila je i rekonstrukciju napada na M. Šufflaya.^{105a} Osim V. Masla i D. Teodorovića, već poznatih svjedoka iz 1931. i 1932, pojavili su se kao svjedoci inž. Fran Cota, Armin Rimay,¹⁰⁶ dr. Manko Gagliardi,¹⁰⁷ Katica Zubak i dr. Fran Gabrek.¹⁰⁸

Bitno novo u toj istrazi bilo je svjedočenje V. Masla protiv B. Zwergera i Lj. Beloševića, koje on izravno okrivio. Zwergera je označio kao počinitelja, a Beloševića kao pomagača ubojstva. Zadržao se pri tome na svom opisu događaja, iznesenom u veljači 1931. godine. Usto je rekao da su uz njih bili i neki drugi mladi ljudi koji su u rukama imali štapove, a koje je poznavao kao članove Jugoslovenske akademске čitavnice (JAČ).¹⁰⁹ Maslo je rekao još i to da mu je Zwenger zaprijetio kako će ga ubiti ako bilo što kaže o ubojstvu. Maslove navode potpuno je potvrdio svjedok Maks Rozman, koji je također bio član JAČ-a i poznavao ne samo Beloševića nego i Zwergera. On je izjavio da je Zwenger došao 18. 2. 1931. u prostorije JAČ-a i tamo rekao kako mu je poznato kamo Šufflay zalazi "pa bi sada bila prilika da mu se dokumenti oduzmu". No nije uopće objasnio o kakvim se dokumentima radi, a to ni policiju ni istragu državnog tužioca nije zanimalo. Rozman je dodao da je Zwenger naredio dvojici mladih ljudi da krenu s njim, a priključio im se i Belošević te su svi otišli u Dalmatinsku ulicu gdje je prof. Šufflay napadnut. Kod njega nisu našli nikakve dokumente.¹¹⁰

B. Zwenger i Lj. Belošević odbili su te optužbe već u policijskoj istrazi, a zatim u sudskom istražnom zatvoru. No bez obzira na to, državni je tužilac odlučio podići optužnicu protiv njih. Priključio im je i Stevu Večerince¹¹¹ kao pomagača, a oslobodio sumnje J. Počuću Kamenka. Podigao je optužnicu protiv njih 15. travnja 1940. godi-

^{104a} HDA, Kns 41/1932, Nastavni izvještaj Drž. tužiteljstva, 16. 10. 1939.

¹⁰⁵ Isto.

^{105a} Rekonstrukcija napada izvedena je 27. 10. 1939. (HDA, DN, Kns 41/1932). Zahtjev za reviziju presude od 25. 1. 1941, kojom je Belošević oslobođen krivnje, br. KK 5095/1939-27, 1.

¹⁰⁶ Armin Rimay (J. Horvat, *Hrvatski*, n. dj., str. 224 i dalje) bio je sekretar Upravnog odbora Radikalne stranke za Zagreb te činovnik u zagrebačkoj policiji. Prema materijalima navedenim u bilj. 103a održavao je prijateljske veze s Gagliardiem, Šufflayem i Večerincem. Navodno je bio angažiran da Šufflay dobije putovnicu za Albaniju.

¹⁰⁷ Usp. tekst uz bilj. 74. Gagliardi je - prema materijalima navedenim u bilj. 103a - izjavio da je Šufflay u Albaniji otkrio neke važne dokumente za hrvatsku povijest; na dan napada bio je s njim i dopratio ga do stana Barbare Tucić; Šufflay nije dobio sav obećani novac nego samo 1.000 švicarskih franaka.

¹⁰⁸ Dr. F. Gabrek također je dio kruga oko Rimaya, a po opredjeljenju je bio radikal (J. Horvat, *Hrvatski*, n. dj., 224). Gabrek je svjedočio da su Belošević i Zwenger krivi za Šufflayevu smrt; Večerincac se hvalio pred Šufflayevim prijateljem Čankom, koji je u vrijeme suđenja već bio mrtav, kako je on (Večerincac) ubio Šufflaya.

¹⁰⁹ Osnovana je 1929. pod pokroviteljstvom policije kao prorežimska organizacija.

¹¹⁰ HDA, DN, Kns 41/1932, Nastavni izvještaj Drž. tužiteljstva - Drž. nadodvjetništvu, 16. 10. 1939.

¹¹¹ U presudi 21. 6. 1940. stoji da je Večerincac došao 1919. u Zagreb i otišao nakon sedam godina. Vjerojatno je to bilo nakon što su Belošević i Zwenger napustili policiju. Prijateljevaio je s obojicom od 1925. do 1934. Sretao ih je "skoro dnevno na policiji, pa je držao da su tamo namješteni". Potvrdio je da je poznavao Šufflaya te da se sastajao s njim i Gagliardiem u kavani "Croatia" (9 i 10).

ne.¹¹² Sudski proces je zatim održan pred Okružnim sudom u Zagrebu, i to od 10. do 13. lipnja 1940. godine.¹¹³

Tijekom istrage te sudskog procesa ustanovljeno je nekoliko važnih činjenica koje upućuju na to da je ubojstvo M. Šufflaya ipak bilo isplanirano. Ali, ni sada se nije ulazilo u političku pozadinu niti u utvrđivanje nalogodavca toga ubojstva, nego su ta pitanja i dalje ostala otvorena, omogućivši razne pretpostavke i suvremenicima i ljudima današnjice.

Nepobitno je, međutim, utvrđeno da su Belošević i Zwarger u vrijeme Šufflayeva ubojstva bili policijski doušnici, očigledno povezani sa samim šefom zagrebačke policije dr. Jankom pl. Bedekovićem.¹¹⁴ Kao policijski doušnici, oni su bili članovi Jugoslovenskih nacionalnih radničkih sindikata (JNRS), prorežimskih sindikalnih organizacija u razdoblju između 1930. i 1934. godine¹¹⁵ te Jugoslovenske akademske čitaonice.¹¹⁶ Nakon ubojstva M. Šufflaya bili su s putovnicama na druga imena poslani u Beč, možda svaki sa svojim zadatkom,¹¹⁷ da likvidiraju ustašu Gustava Perčeca,¹¹⁸ ali ih je bečka policija otkrila, uhitila i vratila u Zagreb.¹¹⁹ Nakon toga je Lj. Belošević primljen 1. 2. 1932. za dnevničara-zvaničnika u zagrebačku policiju; tu je dužnost obavljao do 1. 5. 1936, kada je otpušten.¹²⁰ I Zwarger je nakon Šufflayeva ubojstva radio u zagrebačkoj policiji: bio je poznat po mučenjima komunisti i simpatizera KPJ. Protiv njega, kao i Lj. Beloševića, podignuta je 30. 4. 1936. prijava zbog umorstva Humberta Vidakovića.¹²¹ No postupak protiv njih nije proveden; oni su otpušteni, a na kraju su oslobođeni svake krivice zato što je "Previšnjim Ukazom od 1. prosinca 1938, a na prijedlog Ministra pravde"¹²² bio obustavljen svaki postupak protiv policijskih službenika i njihovih djela učinjenih u vrijeme obavljanja policijske službe.¹²³

¹¹² HDA, DN, Kns 41/1932.

¹¹³ Isto, presuda, 21. 6. 1940.

¹¹⁴ Isto. Tu se čak navodi svjedočenje Dragutina Tomašeka, policajca, koji je rekao da je Zwarger od Bedekovića dobio značajnu svotu. To je porekao u reviziji procesa Beloševiću.

¹¹⁵ Bosiljka Janjatović, *Sindikalni pokret u Hrvatskoj u razdoblju 1933-1936. s obzirom na politiku KPJ*, Časopis za suvremenu povijest, 1 – 2, Zagreb 1969. 51 i dalje.

¹¹⁶ Usp. bilj. 109.

¹¹⁷ Belošević je na sudu rekao da je svrha njegova puta bila da Perčecu oduzme neke dokumente; ne zna da li su Zwarger i Stjepan Tomljenović - koji su također došli u Beč - imali isti zadatak. Prema iskazu svjedoka Ljudevita Ožbolta, tadašnjega policijskog službenika, i S. Tomljenovića, te prema pričanju S. Večerince oni su imali zadatak "da ubiju Perčeca i Pavelića". Presuda, 21. VI, str. 8 i 12.

¹¹⁸ O njemu usp. F. Jelić-Butić, *Ustaše*, n. dj., str. 17 i dalje. Perčec je emigrirao u prosincu 1928. godine.

¹¹⁹ HDA, Kns 41/1932 Presuda od 21. 6. 1940.

¹²⁰ Isto, str. 8. Zagrebačka je policija 14. 3. 1940. (Pov. 11321/40), kako se navodi u istoj presudi, izvjestila sud da Zwarger i Belošević "nisu nikada bili postavljeni za službenike kod redarstvenog ravnateljstva u Zagrebu". Zwarger je na sudu izjavio da je otpušten iz policijske službe 1936, "jer da je navodno skupa sa opt. Beloševićem tukao na policiji ženu jednog komuniste" (str. 13).

¹²¹ HDA, DN, Kns 41/1932, izvješće Drž. tužiteljstva - Drž. nadodvjetništvu u Zagrebu, KK 5095/39, 12. 4. 1940.

¹²² Isto.

¹²³ Isto.

Beloševića i Zwergera, a donekle i Večerinca, kako se može zaključiti prema presudi izrečenoj 21. 6. 1940, nisu na sudu optuživali samo svjedoci Maslo i Rozman i njihovi dojučerašnji kolege, koji su bili pozvani kao svjedoci. Tako je već spomenuti Josip Fuček¹²⁴ rekao da je on posumnjao u Beloševića i Zwergera kao na ubojice M. Šufflaya još u vrijeme prve istrage u veljači 1931, ali su te njegove sumnje pretpostavljeni zanemarili i zataškali.¹²⁵ On sam, pak, bojeći se Zwergera i Beloševića ni tada, a ni kasnije nije ništa poduzeo protiv njih.¹²⁶ Slično su izjavili Josip Špoljarec Drenski¹²⁷ i Dragutin Tomašek.¹²⁸

U istrazi, a zatim i na sudu Zwerger, Belošević i Večerinac pobijali su sve navode o svojoj krivici iz optužnice, pa i iskaze svjedoka. No sud je nakon trodnevne rasprave 21. 6. 1940. donio opsežnu presudu kojom je prvu dvojicu proglasio krivima, pa je Branka Zwergera kao izvršitelja ubojstva dr. M. Šufflaya osudio "na kaznu vječite robije" i "na trajan gubitak časnih prava", a Ljubomira Beloševića, kao njegova pomagača, na kaznu robije od pet godina i na istodobni gubitak časnih prava. Treći optuženi S. Večerinac bio je oslobođen krivnje.¹²⁹

Državni tužilac nije bio zadovoljan presudom, pa je 28. 6. predao nadodvjetništvu "opravljanje revizije i priziva" pobijajući elemente optužbe o kvalifikaciji djela te je predložio da Stol sedmorice donese novu odluku o visini kazne. Stol sedmorice je 2. 11. potvrdio kaznu za Zwergera, a za Beloševića održan je novi proces pred Okružnim sudom tijekom prosinca 1940. i siječnja 1941. godine. Taj je sud 25. 1. donio oslobađajuću presudu za Beloševića. Tužilac je nato 3. 2. uložio zahtjev za reviziju i priziv, ali nemamo podatke kako je taj slučaj na kraju završen.¹³⁰

9.

I na kraju se postavlja pitanje: što se može zaključiti nakon ove tri policijske, pa i sudske istrage te na kraju suđenja? Očito je iz svega da se vladajući režim posredstvom zagrebačke policije obračunao sa Šufflayem kao političarom i uglednim znanstvenim radnikom koji se izjašnjavao protiv karađorđevićevskoga unitarističkoga poretka - slično kako je to radio i s drugim hrvatskim vodećim političarima. Dok su prve dvije

¹²⁴ Usp. bilj. 63.

¹²⁵ HDA, DN Kns 41/1932, presuda od 21. 6. 1940, str. 15. Fuček je rekao da je tadašnji referent u političkoj policiji Dragi Jovanović zadržao sve spise o istrazi u veljači 1931. Naglasio je da su Zwerger i Belošević nosili revolvere, imali legitimacije agenata i tramvajsku kartu iako formalno nisu bili u policijskoj službi.

¹²⁶ Isto.

¹²⁷ Isto, str. 14. J. Špoljarec Drenski izjavio je da je čuo od Jukića kako su za sve krivi Zwerger i Belošević, da mu je Jukić povjerio kako je Zwerger otišao u gostionicu "Bednjaneć" i telefonirao Zeisberger-Štepanoviću, Bedekovićevu pomoćniku: "Svršeno je!" Usp. i bilj. 66.

¹²⁸ Dragutin Tomašek, god 1940. policijski agent u Splitu, izjavio je na sudu da je 1935. od Beloševića u lokalu "Šangaj" u Zagrebu čuo da je Zwerger ubio Šufflaya. Zato je dobio nagradu - veću svotu i činovničko mjesto u političkoj policiji; no, Bedeković se prije toga htio riješiti obojice pa ih je poslao u Beč. (Presuda od 21. 6. 1940, str. 14).

¹²⁹ Isto.

¹³⁰ HDA, DN Kns 41/1932, presuda Okružnog suda, Zagreb, Kzp 4452/39 od 25. 1. 1941.

pokrenute istrage tijekom 1931. i 1932. god. imale zadaću prikrivanja pravih izvršitelja tog zločina, treća je policijska i sudska istraga s formalne strane bila opsežna i temeljita, a takvo je bilo i suđenje u lipnju 1940, pa je rezultat trebala biti istina o tom ubojstvu. Ipak, očito je da političke okolnosti još nisu bile takve¹³¹ da se nakon devet godina objasne pravi motivi i otkrije javnosti nalogodavac ili nalogodavci za tu brutalnu likvidaciju uglednog znanstvenika. I policija i tužilaštvo, pa i sud, zadovoljili su se konstatacijama da su ubojstvo pripremili i izvršili policijski doušnici uz pomoć vodećih ljudi zagrebačke policije. To je značilo da su obratili pozornost samo na njegovu kriminalnu dimenziju. Nisu se potrudili da utvrde zašto je i koje to dokumente trebalo oduzeti M. Šufflayu, ako se doista radilo o tome. Je li se radilo o arhivalijama - kako je to sugerirao M. Gagliardi tijekom sudskog procesa¹³² - ili o nekim drugim dokumentima - u sudskim materijalima nema podataka. Pitanje dokumenata se pogotovo postavlja ako se Šufflayevo ubojstvo poveže s činjenicom da je na albanskoga kralja Zogua u Beču pokušao atentat neposredno prije Šufflayeve nasilne smrti.¹³³ Ako se obrati pozornost na činjenicu da je Šufflayu obećan golem honorar za buduću knjigu izvora iz albanske povijesti i za albansku povijest - postavlja se pitanje je li i to bio mogući, možda ne baš usputni motiv za njegovu likvidaciju.¹³⁴

No, bez obzira na sva ta pitanja nasilna smrt dr. Milana Šufflaya, uglednoga hrvatskoga znanstvenika i političkog djelatnika, ostaje i dalje označena u prvom redu kao političko ubojstvo, kao način obračuna vladajućeg poretka s oporbom. Ostaje i dalje mogućnost da će se tijekom vremena pronaći novi arhivski materijali koji će omogućiti potpuniju rekonstrukciju motiva za taj čin koji je nedvojbeno pokazao neprijateljsko stajalište beogradskoga državnog režima prema Hrvatskoj i Hrvatima.

¹³¹ J. Horvat, *Hrvatski*, n. dj., 227, piše da je sud imao obzira prema dinastiji, pa da zato nije ulazio u pitanje nalogodavca.

¹³² Usp. bilj. 107.

¹³³ J. Horvat, *Hrvatski*, n. dj., 226.

¹³⁴ Isto, 228. Horvat misli da je možda iza toga stajao M. Gagliardi koji je jedini znao o kojoj se svoti radi.

Summary

DR. MILAN ŠUFFLAY DEATH AS THE CASE OF MURDER

The main motifs and the committers Dr. Milan Šufflay, Univ. prof. retired, the world famous albanologist and balkanologist, the expert of the medieval croatian history, the writer, publicist and politician murder are the matter of the study, based upon the archival source (police reports and documentary matter) have been unexplored by now, that passed time print and literature. He was killed in Zagreb in February of 1931. year, during the King Aleksandar Karađorđević establishment of January the Sixth Dictatorship. This assasination was one in succession of the political murders were being committed in the time between two world wars. It was the governing regime way of having done with the opponents all manner of, especially those in Croatia. This one provoked the world public reactions added to the others.

The Police-office of Zagreb instituted an enquiry during 1931. and afterwards in 1932. year, but in fact it tried to disguise the real motifs and the committers of the crime. Although by the third inquest and action at law in 1939. i. e. 1940. year the way of the murder performance was more explained and the committers were sentenced, the crime real background and motifs have been not finally illuminated.

There is no doubt that the assasination was prepared and committed by police informants, helped by the leading people at the Police-office of Zagreb. Dr. Milan Šufflay violent death was the political murder that demonstrated the governing regime enemy attitude toward the Croats and Croatia.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA XLVI (1)

1993.

IZDAVAČ: Društvo za hrvatsku povjesnicu

REDAKCIJSKI ODBOR

Mirjana GROSS, Zagreb

Ivan KAMPUŠ, Zagreb

Tomislav RAUKAR, Zagreb

Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Ivan KAMPUŠ

TAJNIK REDAKCIJE

Ivica PRLENDER

LEKTOR

Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:

Društvo za hrvatsku povjesnicu

Zagreb, Odsjek za povijest, Filozofski fakultet

Ul. Đure Salaja 3

Narudžbe šaljite na navedenu adresu

Cijena ovog broja iznosi 60 kuna

Izdanje časopisa sufinancira

Ministarstvo znanosti i tehnologije Republike Hrvatske

Slog i prijelom na kompjutoru: DENONA, Pergošićeva 8 – Zagreb

Tisak: KRATIS, Vrapčanska 15 – Zagreb, svibanj 1994.